

Голові спеціалізованої вченої ради у
Кам'янець-Подільському національному
університеті імені Івана Огієнка,
доктору історичних наук, професору,
завідувачу кафедри історії України
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка
Завальнюку Олександр Михайловичу

РЕЦЕНЗІЯ

офіційного рецензента Олійника Сергія Васильовича, кандидата історичних наук, доцента, доцента кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка на дисертацію Підгірної Лариси Миколаївни на тему: «Діяльність нелегальної резидентури «Стамбульська платформа» Державного Центру УНР в екзилі (1929-1935)», подану до захисту у спеціалізовану вчену раду в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 «Історія та археологія»

Актуальність теми. Поразка української революції не ознаменувала припинення боротьби за національну державність, яку продовжували Державний Центр УНР в екзилі, українські екзильні спецслужби та українська політична еміграція, зокрема, на теренах Турецької Республіки, де спромоглися створити свою нелегальну резидентуру «Стамбульську платформу».

Актуальність обраної дисертанткою теми дослідження зумовлена по-перше, необхідністю, попри певні здобутки істориків, комплексного та ґрунтовного дослідження означеної вище «Стамбульської платформи»; по-друге, в умовах сучасного протистояння України збройній агресії РФ особливого значення набуває звернення до історичного досвіду співпраці з сусідніми країнами, зокрема із Туреччиною, а також із розміщеними на її теренах громадськими та релігійними структурами, наприклад, із Вселенським патріархатом.

Дисертаційне дослідження виконано в межах наукової теми кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

«Проблеми історії суспільних змін і трансформацій в Україні від найдавніших часів і до сьогодення» (номер державної реєстрації 0122U000516).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків. Наукові положення, сформульовані у дисертаційній роботі Л. М. Підгірної аргументовані достатньо повно і на належному науковому рівні. Матеріали розділів викладені відповідно до заявлених мети та завдань, відповідають сутності об'єкта і предмета дослідження. Робота виконана на основі фахово підібраного методологічного інструментарію: застосовано інституційний, системний, узагальнюючий, комплексний, діалектичний підходи, методи верифікації, систематизації, просопографічний метод та метод біографістики; широкий спектр спеціально-наукових та загальнонаукових методів історичного пізнання, методи аналізу й синтезу; принципи історизму, цілісності, об'єктивності, критичності.

Сформульовані висновки дисертації є логічними і відповідають поставленим завданням, а також повною мірою відображають результати дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів. Новизна і оригінальність дисертації Л. М. Підгірної полягає в тому, що в ній **уперше** в українській історіографії висвітлено процес діяльності членів нелегальної резидентури «Стамбульська платформа» ДЦ УНР в екзилі на території Турецької Республіки впродовж 1929-1935 рр.; запропоновано термін «Стамбульська платформа», пов'язаний з існуванням даної нелегальної резидентури українських спецслужб ДЦ УНР в екзилі; обґрунтовано статус «Стамбульської платформи» як нелегальної резидентури ДЦ УНР в екзилі; у науковий обіг введено документи ГДА СЗРУ, що стосуються діяльності «Стамбульської платформи» у 1929-1935 рр.; досліджено та проаналізовано праці очільника інституції В. Мурського; встановлено просопографічний портрет членів «Стамбульської платформи»; вперше у форматі дисертації досліджено діяльність стамбульської філії клубу «Прометей» та участь у її роботі членів «Стамбульської платформи», а також їхня співпраця із представниками дружніх діаспор, поневолених радянською Росією народів Криму, Туркестану та Кавказу; комплексно вивчено, розглянуто та проаналізовано

різноманітні аспекти діяльності нелегальної резидентури «Стамбульська платформа» (передумови виникнення та політико-правові засади функціонування; участь представників української політичної еміграції, що стали основними агентами «Стамбульської платформи», у її функціонуванні, громадсько-політичній та розвідувальній діяльності; взаємодія із представниками політичного істеблішменту Турецької Республіки; інформаційно-пропагандистська та публіцистична діяльність; співпраця із Вселенським патріархатом у контексті здобуття автокефалії (Томосу) для ПЦУ; стратегічна та щоденна оперативно-агентурна розвідувальна робота, зокрема й налагодження співпраці з іноземними спецслужбами; причини згортання роботи «Стамбульської платформи» та припинення її діяльності у 1935 р.). У роботі **уточнено** роль та компетенції очільника (резидента) «Стамбульської платформи» В. Мурського та його заступника М. Забелло – московського агента «Надія»; роль М. Пчелінської як членкині «Стамбульської платформи» та однієї із найуспішніших розвідниць українських екзильних спецслужб, а також інших агентів; склад та кількість основних агентів нелегальної резидентури.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення та фактичний матеріал дисертаційної роботи мають практичне застосування у, закладах загальної середньої та вищої освіти, фахової передвищої освіти у контексті підготовки та викладання спецкурсів, факультативів тощо, з метою донести розуміння сенсів та історичної тяглості боротьби української політичної еміграції, очолюваної ДЦ УНР в екзилі, за українську державність у міжвоєнний період; у підготовці підручників та навчальних посібників з історії діяльності українських спецслужб, історії української дипломатії тощо. А також для впровадження комеморативних практик та поглиблення і узагальнення наукових досліджень з історії української розвідки міжвоєнного періоду.

Достовірність та якість результатів дисертації в опублікованих працях. Робота апробована на 10 міжнародних, всеукраїнських, регіональних вишівських науково-практичних конференціях. Основний зміст та висновки представлено в 15

наукових публікаціях: 4 з них у фахових виданнях України, 1 в закордонному виданні та 10 публікаціях, що мають апробаційний характер.

Відсутність порушення академічної доброчесності. У дисертації відсутні порушення вимог академічної доброчесності.

Загальна оцінка дисертації. Рецензована робота Л. М. Підгірної складається з переліку умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів, 11 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури, який нараховує 416 позицій та додатків. Окрім того наявна українською та англійською мовами анотація.

У вступі визначено актуальність, зв'язок з науковими програмами, планами, темами, об'єкт і предмет теми, сформульовано основні завдання та методи дослідження, обґрунтовано хронологічні та географічні межі роботи, наукову новизну та практичне значення, показано особистий внесок здобувача, зазначено апробації та публікації.

У першому розділі – «Історіографія, джерельна база та методологічні засади дослідження» – дисертантка проаналізувала історіографію проблеми, виокремивши в ній кілька груп: 1) дослідження української діаспори; 2) праці представників радянської історіографії; 3) дослідження українських сучасних дослідників. Їх аналіз дав змогу дисертантці прийти до висновку про відсутність ґрунтовної узагальнюючої роботи з теми дослідження.

Дисертаційна робота виконувалася на достатньо репрезентативній джерельній базі: 229 архівних справ, що зберігаються в фондах Центрального державного архіву громадських об'єднань та україніки (11 справ), Галузевого державного архіву Служби зовнішньої розвідки України (218 справ), опубліковані документи і матеріали, спогади і мемуари, газетна періодика.

Методологічною складовою роботи стало залучення авторкою широкого комплексу методів та принципів, котрі дозволили систематизувати інформацію, а також в хронологічній послідовності представити різноманітні аспекти, пов'язані із діяльністю нелегальної резидентури «Стамбульська платформа» Державного

Центру УНР в екзилі (1929-1935), а розроблений понятійний апарат – осмислити сутність основних термінів цієї теми.

У другому розділі досліджується процес інституціонування нелегальної резидентури «Стамбульська платформа», безпосередньо передумови її виникнення та політико-правові засади функціонування. Проаналізовано персональний склад членів цієї резидентури, що дало змогу авторці успішно створити на основі цього просопографічний портрет членів «Стамбульської платформи».

У третьому розділі увагу зосереджено на дослідженні громадсько-політичної діяльності резидентури. Дисертанткою на конкретних прикладах показано труднощі, з якими зіткнулися як керівники резидентури, так і інші члени «Стамбульської платформи» у цьому процесі. Досить успішно показано рівень результативності взаємин із істеблішментом Турецької Республіки. Змістовно проаналізовано інформативно-пропагандистська та публіцистична діяльність членів «Стамбульської платформи» та розкрито сутність співпраці із Вселенським патріархатом у контексті здобуття автокефалії (Томосу) для ПЦУ.

Останній розділ присвячено з'ясуванню та розкриттю основних аспектів розвідувальної діяльності «Стамбульської платформи». Проаналізовано співпрацю з іноземними спецслужбами, участь у роботі клубу «Прометей». Окрему увагу присвячено з'ясуванню причин та обставин згорання діяльності «Стамбульської платформи».

Висновки до дисертації аргументовані, науково достовірні та сформульовані відповідно до завдань дослідження, підсумовують його результати та спираються на достатньо глибоке знання предмету дослідження, підкріплюються відповідним фактичним матеріалом. Не викликає сумнівів практичне значення одержаних результатів.

Дисертанткою дотримано принципів історизму, об'єктивності, критичності, всебічності і цілісності та логічності. Вдало використано комплекс загальнонаукових, міждисциплінарних та спеціально-наукових методів дослідження. Все це доводить якісне оволодіння здобувачкою методології наукової діяльності, яку було застосовано у представленій дисертаційній роботі.

Дисертація Л. М. Підгірної є самостійним та завершеним дослідженням. Загалом віддаючи належне позитивним здобуткам і висновкам дисертаційної роботи, вважаємо за необхідне звернути увагу на питання, які потребують певних уточнень, зауважень та дискусій:

✓ У вступній частині, у блоці «практичне значення», викликає сумніви акцентування на національно-патріотичному вихованні. Адже воно передбачає формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави тощо. А в цьому контексті постає питання: який приклад патріотизму для молоді подає М. Забелло та інші, хто співпрацював з радянською розвідкою, втілюючи власні меркантильні інтереси?

✓ У п.1.1. до історіографії помилково віднесено праці Д. Дорошенка «Мої спомини про недавнє минуле» та О. Лотоцького «В Царгороді», котрі відносяться до мемуарної літератури, тай в списку використаних джерел та літератури вони знаходяться в блоці «Мемуари та спогади».

✓ У цілому погоджуючись з прагненням Л. М. Підгірної показати історичні умови, специфіку роботи дослідників української діаспори, радянських істориків, вважаємо, що дисертантка у цьому аспекті занадто захопилася: цитата В. Прокоповича, що «з усіх родів історії безперечно найтрудніший – історія сучасности, якої ми свідками, учасниками, а подекуди і творцями єсьмо»; його ж наступна цитата: «Не легка то річ – одірватися від свого «я» одійти від гострих переживань моменту....» (обидві вони виконують лише роль фонового супроводу); а згадка про повільні оберти нової української історіографії та розкриття сутності цього загально відомі, а тому вона не є необхідним елементом включення цього сюжету до тексту рукопису дисертації. Це ж саме стосується інформації про праці «невозвращенцев».

✓ Поза увагою дисертантки залишилися такі видання:

1) Дещинський Л. Є. Міжнародні відносини України : історія і сучасність. Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2001. 424 с.

2) «Нариси з історії української дипломатії» / О. І. Галенко, Є. Є. Камінський, М. В. Кірсенко, М. Ф. Котляр, С. В. Кульчицький. За ред. В.А. Смолія. Київ: Вид. дім «Альтернативи», 2001. 736 с.

3) Збірник документів і матеріалів «Діяльність УНР 1920-1930 років минулого сторіччя в архівних документах розвідки», де в Ч.1 вміщено характеристику видатних українців у Туреччині (докум.№100).

✓ Дискусійним виглядає доцільність наведення міркувань у п. 3.2. про причини недоступності спадщини В. Мурського для дослідження, так як вони загалом зрозумілі, особливо для істориків.

✓ Розуміючи важливість цитувань у тексті, вважаємо, що окремі з них варто було б подавати в скороченому варіанті, адже, приміром, цитата на с. 170 займає більше половини тексту сторінки.

✓ У роботі є ряд технічних і стилістичних огріхів. Ймовірно у змісті, у назві п. 3.3. відсутнє завершення речення – «для ПЩУ»; розрив імені і прізвища (О. Адіясєвіча), с. 71; (П. Ковальським), с.76, (М. Забелло) с.79. На ст. 126 двічі зафіксовано в одному абзаці «як вже зазначалося».

✓ На наш погляд висновки до розділів завеликі, варто було б їх подати дещо компактніше (особливо до розділу №4).

Висловлені зауваження мають переважно рекомендаційний характер і принципово не змінюють загальну позитивну оцінку кваліфікаційної праці, яка виконана на належному фаховому рівні. Вважаємо, що визначені в роботі мета і завдання Підгірною Ларисою Миколаївною були реалізовані.

Таким чином, дисертація Л. М. Підгірної «Діяльність нелегальної резидентури «Стамбульська платформа» Державного Центру УНР в екзилі (1929-1935)», є самостійним (підтверджується висновком про рівень оригінальності дисертації), оригінальним дослідженням на актуальну в науковому та суспільному

сенсах тему і відповідає спеціальності 032 – Історія та археологія, галузь знань 03 – Гуманітарні науки. За науково-теоретичним рівнем, науковою новизною постановки та вирішенням завдань, обґрунтованістю основних положень висновків та узагальнень дисертація відповідає нормативним вимогам МОН України, а її автор Підгірна Лариса Миколаївна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 03 – Гуманітарні науки за спеціальністю 032 – Історія та археологія.

Офіційний рецензент:

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри історії України

Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

Сергій ОЛІЙНИК

21 травня 2025 р.

